

NÁRODOPISNÁ SPOLOČNOSŤ SLOVENSKA

Etický kódex Národopisnej spoločnosti Slovenska

Prijatý na valnom zhromaždení NSS 7. 9. 2017 v Párnici

Preambula

Národopisná spoločnosť Slovenska (ďalej NSS) združuje etnológov a bádateľov príbuzných disciplín, ktorí vykonávajú etnografický výskum. Toto profesijné združenie vychádza z princípu, že získavanie vedeckých poznatkov o ľuďoch, kultúre a spoločnosti je komplexný a dynamický proces a musí prebiehať dodržiavajúc etické princípy. Špecifikum etnografického výskumu, v porovnaní s inými druhmi vedeckého bádania, spočíva v dlhodobom osobnom kontakte s ľuďmi a komunitami, z čoho vyplývajú aj osobité etické požiadavky na správanie bádateľov. Výskumníci si volia témy, ktoré súvisia s konaním ľudí v konkrétnom kontexte, so životom jednotlivých komunít a širšej spoločnosti, ako aj s medzikultúrnymi odlišnosťami. Etnografický výskum teda často súvisí so sociálnymi a politickými problémami, ktoré majú širší spoločenský ohlas a do ktorých sú zaangażované rôzne organizácie. Preto bádatelia musia starostlivo zvažovať nielen voľbu výskumnej témy, ale aj dôsledky, ktoré môže mať ich výskum pre jednotlivcov i skúmané komunity.

Etický kódex NSS formuluje základné princípy, ktorými sa majú riadiť bádatelia pri riešení etických otázok vo vzťahu k vedeckej disciplíne, účastníkom výskumu, zadávateľom a sponzorom výskumu, získaným dátam nemateriálnej a materiálnej povahy, kolegom a spolupracovníkom, študentom, širokej verejnosti a spoločnosti ako celku. Kódex nie je právnym dokumentom, teda nenahrádza legislatívu a nariadenia, vzťahujúce sa na pracovné vzťahy a sociálnu komunikáciu - tie musí dodržiavať každý člen spoločnosti. Zámerom kódexu je pomôcť bádateľom, vykonávajúcim etnografický výskum, pri identifikácii etických dilem a problémov, ktoré môžu vzniknúť pri výskume, zverejňovaní výsledkov a výučbe. Neposkytuje presný návod, ale všeobecný rámec, usmerňujúci bádateľov pri prijímaní etických rozhodnutí.

Základné princípy etického kódexu NSS sú nasledujúce:

- 1) Bádateľ dbá na to, aby nepoškodil a neohrozil ľudí a komunity, ktoré skúma;
- 2) Bádateľ dbá na to, aby vo všetkých situáciách dodržiaval transparentnosť a čestnosť ohľadne cieľov a dôsledkov výskumu;
- 3) Bádateľ je zodpovedný voči subjektom výskumu, vedeckej komunite a širšej verejnosti.

Oblasti, ktorých sa tento kódex dotýka, sú predovšetkým vedecký výskum, archivovanie, správa a publikovanie dát, medializácia a propagácia výsledkov výskumu a výučba etnológie.¹

¹ Pri koncipovaní kódexu boli využité viaceré dokumenty vrátane už existujúcich etických kódexov iných profesijných organizácií, prípadne iných inštitúcií. Ich zoznam sa nachádza v prílohe *Referencie*. V nasledujúcom výklade sa budú používať dôležité termíny, definície ktorých sú uvedené v prílohe *Pojmy*, aby nezaťažovali text. Z toho istého dôvodu sa v texte kódexu nebude využívať rodovo citlivý jazyk: budú sa primárne používať generické maskulína, s tým, že budú odkazovať na subjekty mužského i ženského rodu.

Obsah

1. Výskum	3
1.1. Zodpovednosť voči vedeckej disciplíne	3
1.2. Zodpovednosť voči účastníkom výskumu.....	3
1.3. Informovaný súhlas	4
1.4. Aplikovaný výskum	6
1.5. Výskum na internete.....	7
2. Zaznamenávanie a spravovanie etnografických dát a šírenie výsledkov výskumu.....	8
2.1. Anonymizácia a zachovanie dôvernosti	8
2.1. Spravovanie dát	9
2.2. Publikovanie a zverejňovanie výsledkov výskumu.....	9
3. Vzťah k organizáciám	10
3.1. Spolupráca s organizáciami.....	10
3.2. Vzťah k orgánom verejnej správy	11
4. Zodpovednosť voči vedeckej komunitě	11
4.1. Profesionálne a pracovné vzťahy	11
4.2. Vyučovací proces	12
5. Záverečné ustanovenia	12
Pojmy	14
Referencie.....	16

1. Výskum

1.1. Zodpovednosť voči vedeckej disciplíne

Výskum v oblasti etnológie, socio-kultúrnej antropológie a príbuzných spoločenskovedných disciplín sa sústreďuje na získavanie nových poznatkov o človeku, kultúre a spoločnosti. Jeho cieľom je zber a interpretácia empirických, predovšetkým etnografických dát, a následne publikovanie a sprístupnenie výsledkov odbornej a širšej verejnosti. Tieto výsledky môžu, ale nemusia mať aplikovaný rozmer. Výskumná práca bádateľov spočíva v terénnom výskume, ktorý sa vykonáva predovšetkým prostredníctvom etnografického interview a zúčastneného pozorovania konkrétnych sociálnych situácií. Okrem toho sa výskum opiera o historické, archívne a mediálne pramene. Bádateľ sa vo svojej práci musí usilovať o napredovanie vedeckého poznania a dbať o reputáciu vedeckej disciplíny.

1. Bádateľ musí koncipovať a realizovať výskum na čo najvyššej profesionálnej úrovni s cieľom rozšíriť vedecké poznanie. Musí kriticky zvažovať témy výskumu a dôkladne sa na ne odborne pripravovať štúdiom prameňov a odbornej literatúry.
2. Počas výskumu má bádateľ chrániť a uchovávať získané dáta a viesť o výskume adekvátnu dokumentáciu, umožňujúcu jeho opätovné overenie a napredovanie poznania.
3. Bádateľ je zodpovedný za zistenie všetkých pravidiel a zákonov, ktoré môžu ovplyvniť výskumný projekt, jeho realizáciu a publikovanie výsledkov výskumu, či už výskum prebieha na Slovensku alebo v inej krajine.
4. Bádateľ nesmie participovať na protiprávných či eticky sporných výskumoch, poškodzujúcich reputáciu vedeckej disciplíny, ktoré:
 - ohrožujú či poškodzujú jednotlivcov a/alebo komunity;
 - využívajú nelegálne alebo pochybné finančné zdroje;
 - predpokladajú netransparentný a/alebo zavádzajúci postup.

1.2. Zodpovednosť voči účastníkom výskumu²

Bádatelia počas výskumu prichádzajú do styku s rôznymi ľuďmi a komunitami. Majú voči nim primárne etické povinnosti. Musia si uvedomovať, že vývoj poznania vedie k zmenám, ktoré môžu byť aj pozitívne, aj negatívne pre život skúmaných ľudí a komunít a musia dbať o ich blaho. Okrem toho, terénny výskum predpokladá dlhší kontakt s ľuďmi, čo znamená nadviazanie osobných vzťahov rôzneho stupňa intenzity a dôvernosti. Bádatelia by teda mali starostlivo zvažovať svoje konanie počas výskumného procesu, aby nepoškodili bezpečnosť, dôstojnosť a súkromie účastníkov výskumu.

1. Bádateľ musí mať primerané vzdelanie a kompetencie, aby mohol posúdiť, aké dôsledky môže mať jeho postup pre účastníkov výskumu. Ak bádateľ nemá potrebnú

² Definíciu pojmu „účastníci výskumu“ vid' v prílohe *Pojmy*.

kvalifikáciu (napríklad študent alebo asistent), výskum musí prebiehať pod dohľadom kvalifikovaného odborníka.

2. Bádateľ dbá, aby starostlivo zvažil dôsledky svojej práce pre skúmané komunity, účastníkov výskumu a prostredie, v ktorom žijú, a to ešte pred realizáciou výskumného projektu. Mal by podľa možnosti predísť škodám a nepriaznivým vplyvom.
3. Bádateľ dbá, aby získal informovaný a kvalifikovaný súhlas³ od všetkých účastníkov výskumu (viď odsek 1.3). Okrem toho, pri štandardnom postupe účastníci výskumu sú anonymizovaní (viď odsek 2.1). Anonymizácia⁴ a súhlas účastníkov výskumu však nezabavujú bádateľa zodpovednosti za potenciálne nepriaznivé následky výskumu.
4. Bádateľ by mal byť zvlášť vnímavý k možnosti poškodenia účastníkov výskumu v prípade zraniteľných osôb⁵ a znevýhodnených komunit.
5. Záujmy účastníkov výskumu sú nadradené nad výskumné ciele bádateľa. Ak ciele výskumu protirečia záujmom účastníkov výskumu, bádateľ by mal uprednostniť posledné. Riešením konfliktu záujmov môže byť modifikácia výskumného projektu alebo aj upustenie od jeho cieľov.
6. Ak účastníci výskumu odmietajú spoluprácu s bádateľom, nesmie na nich naliehať. V prípade, že sa to stáva pravidelne, bádateľ dbá, aby zvažil príhodnosť svojho postupu, prípadne preformuloval ciele výskumu.
7. Bádateľ dbá na dobré vzťahy s hostiteľskou komunitou a lokálnymi organizáciami. Dbá, aby dodržiaval lokálne normy a nevyvolal pohoršenie porušením lokálnych zvykov.
8. Bádateľ dbá, aby sa vyvaroval narušenia vzťahov v lokálnej komunite.
9. Výskum zasahuje do súkromia účastníkov výskumu a môže im spôsobovať nepríjemné pocity, ktoré nemusia súvisieť s poškodením, ale s odhaľovaním súkromných informácií, prípadne vstupom výskumníka do ich osobnej sféry. Preto bádateľ dbá, aby bol citlivý voči možným rušivým a nevhodným vplyvom svojej práce na osobný život účastníkov výskumu.
10. Bádateľ dbá, aby nepreferoval svoje osobné záujmy, nevyužíval svoje postavenie v neprospech účastníkov výskumu, či vedomo nimi manipuloval.
11. Zodpovednosť bádateľa voči účastníkom výskumu a skúmanej komunite sa nekončí ukončením daného výskumu. Mal by s nimi udržiavať kontakt a informovať ich o výsledkoch svojej práce, publikáciách a ďalšom postupe, ak si to žiadajú.

1.3. Informovaný súhlas

Pri príprave a uskutočňovaní výskumu bádateľ dbá, aby bol otvorený k účastníkom výskumu vzhľadom na ciele výskumu, možné následky výskumu pre zúčastnené osoby i organizácie

³ Definíciu pojmov „informovaný súhlas“ a „kvalifikovaný súhlas“ viď v prílohe *Pojmy*.

⁴ Definíciu pojmu „anonymizácia“ viď v prílohe *Pojmy*.

⁵ Definíciu pojmu „zraniteľné osoby“ viď v prílohe *Pojmy*.

a zdroje podpory výskumného projektu. Bádateľ dbá, aby získal informovaný súhlas všetkých účastníkov výskumu. V niektorých prípadoch je potrebné získať kvalifikovaný súhlas, ktorý poskytuje kompetentná a oprávnená osoba.

1. Informovaný súhlas je potrebné získať pred začiatkom výskumu alebo v jeho priebehu. Získanie súhlasu po ukončení výskumu je neprípustné.
2. Bádateľ dbá, aby súhlas nebol získaný pod nátlakom (zamestnávateľa, verejnej správy, iných organizácií).
3. Spôsob informovania účastníkov výskumu závisí od povahy výskumného projektu a môže byť ovplyvnený legislatívou a pravidlami skúmanej komunity. Bádateľ je zodpovedný za zistenie všetkých pravidiel a zákonov, ktoré môžu ovplyvniť formu informovaného súhlasu účastníkov výskumu.
4. Bádateľ dbá, aby získal informovaný súhlas v primeranej forme (ústny, písomný).
5. Bádateľ dbá, aby poskytol účastníkom výskumu nasledujúce úplné a pravdivé informácie:
 - meno, inštitucionálna príslušnosť a kvalifikácia bádateľa;
 - vysvetlenie výskumných cieľov a postupu pri realizácii výskumu;
 - informácie o inštitucionálnom zázemí a financovaní výskumného projektu;
 - vysvetlenie anonymizácie účastníkov výskumu;
 - okruhy informácií, ktoré bádateľ zaujímajú;
 - metódy a techniky zaznamenávania údajov, spôsob ich archivácie a spravovania a detaily ich publikovania/zverejnenia;
 - využitie získaných informácií;
 - predpokladané pozitívne a negatívne následky výskumu pre jeho účastníkov a skúmanú komunitu;
 - možnosť kedykoľvek stiahnuť súhlas s účasťou na výskume, s upozornením, že táto možnosť zaniká po zverejnení výsledkov výskumu;
 - prípadné poskytnutie dát, ktoré bádateľ získal, iným osobám (napríklad na účely spracovania dát).
6. Bádateľ dbá, aby informoval účastníkov výskumu o ich autorských právach v súlade s legislatívou krajiny, v ktorej sa koná výskum a krajiny, kde sa publikujú výsledky výskumu.⁶
7. Bádateľ dbá, aby nechal účastníkom výskumu dostatok času na premyslenie súhlasu a presvedčiť sa, že rozumejú poskytnutým informáciám a že ich súhlas je dobrovoľný.
8. Informovaný súhlas nie je jednorazová záležitosť: je to proces, ktorý sa začína vytvorením výskumného projektu a pokračuje počas celého terénneho výskumu. Ak sa v priebehu výskumu situácia zmení tak, že môže nastať poškodenie účastníkov výskumu, bádateľ dbá, aby ich o tom informoval a opakovane získal ich informovaný súhlas.
9. Závazky voči zadávateľom, zamestnávateľom a sponzorom výskumného projektu nezbavujú bádateľa zodpovednosti pri získaní informovaného súhlasu.

⁶ Súčasná legislatíva na území Slovenskej republiky: Zákon zo 4. decembra 2003 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon). Zb. z. č. 618/2003.

10. Pozorovanie sociálnych aktivít vo verejnom priestore⁷ zvyčajne nevyžaduje informovaný súhlas zúčastnených osôb, ak získané dáta neobsahujú osobné údaje.⁸
11. Skrytý výskum⁹ je v zásade problematický a neodporúča sa. V ojedinelých prípadoch sa však môže realizovať, ak speje k spoločenskému úžitku (napr. výskum kriminálnych činností) a zároveň nevedie k poškodeniu osobných práv, povesti či majetkovej ujme subjektov.

1.4. Aplikovaný výskum

Viacere výskumy v oblasti etnológie a príbuzných disciplín majú aplikovaný rozmer - vychádzajú z presvedčenia, že vedecké poznanie sa musí využívať v prospech ľudí a komunit. Sú teda zamerané na spôsobenie pozitívnej sociálnej zmeny aplikovaním etnologických/antropologických teoretických nástrojov. Tento druh výskumnej práce predpokladá odlišnosti vo financovaní a záväzkoch bádateľa voči zamestnávateľom, zadávateľom a sponzorom; v nadviazaní vzťahov s účastníkmi výskumu; v zvažovaní možných dôsledkov výskumu. Bádatelia však dbajú na to, aby sa riadili tými istými etickými zásadami a odporúčaniami, ako v prípade štandardného etnografického výskumu pri realizácii výskumného projektu, spracovaní, uchovaní a publikovaní dát, či poskytovaní/zverejnení dát.

1. Bádateľ dbá, aby zachovával transparentnosť vo vzťahu k zadávateľom výskumu, kolegom, subjektom výskumu a ostatným stranám (fyzickým a právnickým osobám), ktoré môžu byť ovplyvnené aplikovaným výskumom. Dbá tiež na to, aby starostlivo zvažoval potenciálny dopad výskumu, keď dochádza k aplikovaniu vedeckých poznatkov a v priebehu výskumu monitoroval jeho dôsledky na všetky zúčastnené strany.
2. Keďže aplikovaný výskum má dopad na jednotlivcov a skupiny s odlišnými a často konfliktnými názormi, bádateľ dbá, aby si v zvýšenej miere uvedomoval svoju osobnú a sociálnu zodpovednosť voči účastníkom výskumu a skúmaným komunitám.
3. Bádateľ dbá, aby starostlivo zvažoval zdroje podpory/financovania výskumu, aby nedošlo k poškodeniu účastníkov výskumu. Bádateľ dbá, aby pred nadviazaním spolupráce posúdil zámery potenciálneho sponzora/zamestnávateľa/zadávateľa výskumu a vzal do úvahy jeho minulé aktivity a ciele do budúcnosti, keď sú preukázateľné.
4. Bádateľ dbá, aby dodržiaval etické zásady voči sponzorom/zamestnávateľovi/zadávateľovi výskumu, ako aj voči iným organizáciám, s ktorými prichádza do kontaktu (viď článok 4.).
5. Ak bádateľ prepája výsledky aplikovaného vedeckého výskumu vo vyučovacom procese s cieľom rozvíjať zručnosti študentov, dbá, aby požiadal o schválenie zadávateľa výskumu.

⁷ Definíciu pojmu „verejný priestor“ viď v prílohe *Pojmy*.

⁸ Definíciu pojmu „osobné údaje“ viď v prílohe *Pojmy*.

⁹ Definíciu pojmu „skrytý výskum“ viď v prílohe *Pojmy*.

6. Aktívne prispenie do tvorby stratégií a činností verejného a súkromného sektoru pri aplikovanom výskume by malo byť eticky zdôvodniteľné, rovnako ako nečinnosť či odmietnutie spolupráce.
7. Bádateľ dbá, aby sprístupnil výsledky svojho výskumu verejnosti takým spôsobom, aby boli prospešné a nevedli k poškodzovaniu jednotlivcov a komunit.

1.5. Výskum na internete¹⁰

Internet ako informačný kanál a prostriedok masmediálnej komunikácie vytvára špecifické podmienky pre etnografický výskum. Keďže mnohé internetové stránky a portály je možné považovať za verejný priestor, bádateľ, vykonávajúci výskum na internete, mal by etiku výskumu prispôbiť týmto podmienkam. Dbá však na to, aby bol opatrný pri určení toho, čo je a čo nie je verejný priestor na internete a aby sa riadil základnými etickými princípmi.

1. Bádateľ dbá, aby sa oboznámil s pravidlami a podmienkami používania konkrétneho internetového portálu či stránky, aby si uvedomil potenciálne zmeny vo vzťahu k týmto pravidlám a prispôbil prebiehajúci výskum prípadným zmenám.
2. Bádateľ by sa mal riadiť užívateľskými podmienkami a zásadami ochrany osobných údajov konkrétneho internetového portálu, na ktorom prebieha výskum. Ak jednotlivci zámerne zdieľajú informácie na internete, tieto informácie je možné považovať za verejne prístupné, pokiaľ existujúce právne predpisy, zásady ochrany osobných údajov a podmienky používania konkrétneho internetového portálu neдекlarujú, že ide o súkromné informácie. Ak portál takéto pravidlá nemá, je možné ho považovať za verejný priestor.
3. Ak bádateľ zhromažďuje dáta prostredníctvom internetu na stránkach a portáloch, ktoré nie je možné jednoznačne považovať za verejný priestor, a neoznami užívateľom a majiteľom webových stránok prebiehajúci výskum, prípadne od nich nezíska informovaný súhlas s výskumom, je možné považovať jeho výskum za skrytý (viď bod 1. 3. 11).¹¹
4. Ak bádateľ využíva internet ako prostriedok na zber dát, obsahujúcich osobné údaje účastníkov výskumu (aj v prípade, keď určí internetovú stránku alebo portál ako verejný priestor), dbá, aby od nich získal informovaný súhlas.
5. Keďže výskum vykonávaný na internete nemusí zahŕňať osobný kontakt, môže dôjsť k nepochopeniu medzi účastníkmi výskumu a bádateľom. Bádateľ si taktiež nemusí byť vedomý nepríjemných pocitov účastníkov výskumu, ktoré sú ľahšie rozpoznateľné pri komunikácii tvárou v tvár. Je preto nutné zvážiť, vzhľadom na celkový charakter výskumu, možnosť osobného stretnutia, najmä v tom prípade, ak o to požiada účastník výskumu.
6. Ak je aktivita jedného alebo viacerých užívateľov internetu (textová, vizuálna, zvuková) prístupná ktorémukoľvek inému užívateľovi, bez udelenia špecifického

¹⁰ Definíciu pojmu „výskum na internete“ viď v prílohe *Pojmy*.

¹¹ Definíciu pojmu „skrytý výskum“ viď v prílohe *Pojmy*.

oprávnenia alebo autorizácie, je možné považovať túto aktivitu za verejné správanie a informácie za verejne prístupné.

7. Informácie umiestnené na sociálnych sieťach, ktoré sú prístupné a k dispozícii bez obmedzenia pre ktoréhokoľvek registrovaného užívateľa, je možné považovať za verejné správanie, verejne prístupné informácie či informácie, nachádzajúce sa vo verejnom priestore, hoci prístup na webové stránky samotný môže byť obmedzený na osoby, ktoré si na danej stránke založili vlastný účet. Ak je však prístup na stránku obmedzený na osoby, ktoré musia okrem samotnej registrácie účasti spĺňať špecifické kritériá, aktivity na tejto stránke nemusia byť považované za verejné správanie a informácie za verejne prístupné. Bádateľ dbá, aby pri rozhodovaní vzal do úvahy povahu konkrétnej internetovej stránky, pozorovaného správania a informácií, ktoré sa na nej nachádzajú.

2. Zaznamenávanie a spravovanie etnografických dát a šírenie výsledkov výskumu

Pri etnografickom výskume bádateľ zaznamenáva dáta, ktoré sú súčasťou jeho bádania a výslednej práce. Tieto dáta sú špecifické tým, že sa vzťahujú na jednotlivcov a komunity, voči ktorým je bádateľ zodpovedný. Preto bádateľ dbá, aby venoval mimoriadnu pozornosť zachovaniu dôvernosti aj počas získavania informácií, aj v následnom procese ich uchovania, spravovania a zverejňovania. Pri spracovaní a publikovaní výsledkov svojho výskumu má zodpovednosť aj voči vedeckej komunite a širšej verejnosti.

2.1. Anonymizácia a zachovanie dôvernosti

Etnografický výskum je spojený so získavaním a zaznamenaním osobných a dôverných informácií, ktorých prípadné zverejnenie alebo sprístupnenie môže mať nepriaznivé dôsledky pre účastníkov výskumu a celú komunitu. Preto podmienkou výskumu je zachovanie dôvernosti, teda rešpektovanie skutočnosti, že účastníci výskumu si neželajú zaznamenávanie alebo zverejnenie určitých informácií, a tiež anonymizácia účastníkov výskumu, ktorí poskytnú informovaný súhlas. Bádateľia sa riadia aktuálnym zákonom o ochrane osobných údajov platným v Slovenskej republike s dôrazom na tieto skutočnosti:

1. Bádateľ dbá, aby starostlivo zvažoval potrebu získať citlivé informácie¹² v rámci výskumu.
2. Bádateľ dbá, aby anonymizoval predovšetkým osobné údaje, ak si účastník výskumu nepraje opak. Ak iný druh údajov (napríklad názov obce alebo organizácie) môže viesť k narušeniu dôvernosti, bádateľ dbá, aby zvažil aj ich anonymizáciu.
3. Bádateľ dbá, aby zachovával anonymitu účastníkov výskumu a dôvernosť informácií, od nich získaných pri publikovaní výsledkov a pri akomkoľvek inom spôsobe zverejňovania, ak si účastníci výskumu neprajú opak.

¹² Definíciu pojmu „citlivé informácie“ vid' v prílohe *Pojmy*.

4. Ak získané dáta môžu poškodiť účastníkov výskumu alebo skúmanú komunitu, bádateľ dbá, aby zachoval anonymitu a dôvernosť informácií aj v prípade súhlasu účastníkov výskumu s ich zverejnením.
5. Ak bádateľ využíva dáta získané od iného bádateľa, dbá, aby zachoval anonymitu a dôvernosť informácií aj vo vzťahu k účastníkom výskumu tohto bádateľa.

2.2. Spravovanie dát

1. Bádateľ dbá, aby zodpovedne uchovával a chránil zozbierané dáta v súlade s cieľmi výskumu a zabránil ich prípadnému poškodeniu.
2. Bádateľ dbá, aby nezasahoval do povahy, kvantity a kvality získaných dát. Falzifikácia dát a ich analýzy je neprípustná, ako i vedomá manipulácia s dátami, ktorá mení ich podstatu.
3. Bádateľ dbá, aby starostlivo zvažoval sprístupnenie dát, aby nenastalo prípadné poškodenie účastníkov výskumu a skúmanej komunity.
4. Ak platná legislatíva týkajúca sa dát v krajine, kde prebieha výskum a/alebo v krajine, kde sa publikujú výsledky výskumu, je v rozpore s požiadavkou anonymity a dôvernosti informácií, bádateľ dbá, aby zvažil realizáciu výskumu.
5. Ak sú požiadavky zamestnávateľa alebo zadávateľa výskumu v rozpore so zachovaním anonymity a dôvernosti informácií, bádateľ dbá, aby zvažil realizáciu výskumu.
6. V prípade získania dát z múzeí a/alebo archívov bádateľ dbá, aby sa riadil etickými pravidlami príslušných organizácií.
7. V prípade získania dát od inej osoby (napríklad od kolegu) bádateľ dbá, aby rešpektoval požiadavky tejto osoby a zachoval dôvernosť informácií a anonymitu zúčastnených osôb.

2.3. Publikovanie a zverejňovanie výsledkov výskumu

1. Bádateľ dbá, aby publikoval v duchu kritického bádania a rozširoval vedecké poznanie.
2. Bádateľ dbá, aby starostlivo zvažil dôsledky šírenia, zverejnenia a publikovania výsledkov svojho výskumu pre účastníkov výskumu a skúmanú komunitu. V prípade mimoriadne citlivých dát by mal bádateľ upustiť od šírenia výsledkov svojho výskumu v akejkoľvek forme.
3. Bádateľ dbá, aby zistil, aké legislatívne podmienky ochrany autorských práv musí splniť v krajine, v ktorej sa koná výskum, ako aj v krajine, v ktorej sa výsledky výskumu sprístupňujú.
4. Bádateľ dbá, aby priebežne informoval vedeckú komunitu o výsledkoch svojho výskumu.
5. Bádateľ dbá, aby nefalzifikoval výsledky svojho výskumu a nešíril nepravdivé informácie.

6. Bádateľ dbá, aby dodržiaval zásady vedeckej publikačnej činnosti vrátane explicitného odkazovania na relevantnú odbornú i neodbornú literatúru v súlade s pravidlami citovania. Za plagiátorstvo, neprípustné pri publikovaní vedeckých výsledkov, sa považuje:
 - vydávanie práce niekoho iného za svoju;
 - neoznačovanie citátov;
 - uvádzanie nekorektných alebo neúplných údajov o pôvodnom zdroji informácie;
 - parafrázovanie (čiastočné preformulovanie vety, bez zmeny jej hlavnej myšlienky) bez uvedenia zdroja;

3. Vzťah k organizáciám

Počas výskumu bádateľ môže prísť do styku s rôznymi organizáciami vrátane zadávateľov výskumu, sponzorov a orgánov verejnej správy. Dbá, aby vo vzťahu s organizáciami bol rovnako otvorený, poctivý a zodpovedný, ako v prípade individuálnych účastníkov výskumu.

3.1. Spolupráca s organizáciami

Ak bádateľ vykonáva výskum na pôde organizácie alebo organizácia má priamy vzťah k cieľom jeho výskumu, dbá, aby sa riadil rovnakými etickými pravidlami, ako v prípade iných druhov výskumu. Primárnym pravidlom aj v prípade spolupráce s akoukoľvek organizáciou je uprednostnenie záujmov účastníkov výskumu.

1. Bádateľ je zodpovedný za to, aby poznal platnú legislatívu v krajine, kde vykonáva výskum, ako aj vnútorné predpisy a nariadenia organizácie, s ktorou spolupracuje a lokálne zvyklosti, ktoré môžu byť relevantné pre jeho výskum. Jeho bádanie môže podliehať aj zákonom a predpisom na území SR, aj zákonom a predpisom inej krajiny, kde vykonáva svoj výskum alebo publikuje svoje výsledky.
2. Pri kontakte s predstaviteľmi organizácie bádateľ dbá, aby poskytol informácie o svojej inštitucionálnej príslušnosti a kvalifikácii, informoval o cieľoch výskumu, postupe pri realizácii svojho projektu, predpokladaných pozitívnych a negatívnych následkoch výskumu pre jeho účastníkov a iných okolnostiach, ktoré môžu zaujímať predstaviteľov organizácie (viď odsek 1. 3).
3. Bádateľ dbá, aby ešte pred začatím výskumu informoval predstaviteľov organizácie o etických pravidlách, ktoré bude dodržiavať.
4. V prípade uzavretia písomnej dohody medzi organizáciou a výskumníkom je nutné, aby boli vzťahy medzi nimi jasne definované a aby boli jasne vymedzené práva, povinnosti a kompetencie oboch strán vrátane kontroly nad výskumným projektom.
5. Ak sa výskum realizuje na pôde organizácie, bádateľ dbá, aby získal informovaný súhlas všetkých účastníkov výskumu. Vykonávanie skrytého výskumu a poskytnutie informácií o účastníkoch výskumu bez ich súhlasu je neprípustné, aj keby to bola požiadavka danej organizácie.

6. Ak sa bádateľ ešte pred začiatkom výskumu nachádza v akýchkoľvek vzťahoch s príslušníkmi organizácie a tieto vzťahy môžu ovplyvniť jeho vzťahy s danou organizáciou, dbá, aby to oznámil štatutárnym zástupcom organizácie.
7. Bádateľ dbá, aby zodpovedne používal všetky prostriedky, poskytnuté organizáciou (finančné, hmotné, nehmotné).

3.2. Vzťah k orgánom verejnej správy

1. Bádateľ dbá, aby postupoval transparentne a zodpovedne voči orgánom verejnej správy (vláda, parlament, orgány samosprávy a i.) a podľa možností s nimi spolupracoval, ak to neprotirečí záujmom účastníkov výskumu.
2. Bádateľ je zodpovedný za to, aby poznal právne a administratívne opatrenia zo strany orgánov verejnej správy, ktoré môžu ovplyvniť jeho výskum.
3. Bádateľ dbá, aby neporušil etické princípy a profesionálne zásady ani pod nátlakom orgánov verejnej správy a iných mocenských orgánov (napríklad politických strán).
4. Ak orgány verejnej správy vyžadujú participáciu bádateľa na kontrole účastníkov výskumu, bádateľ dbá, aby zväzil realizáciu výskumu, aby nepoškodil záujmy jednotlivcov a komunity.

4. Zodpovednosť voči vedeckej komunite

Bádateľ má zodpovednosť voči jednotlivým kolegom, s ktorými sa nachádza v profesionálnom vzťahu a voči celej vedeckej komunite, ktorú reprezentuje.

4.1. Profesionálne a pracovné vzťahy

Zodpovednosť bádateľa v profesionálnej a pracovnej oblasti sa vzťahuje na spôsob vykonávania výskumu, zverejňovanie jeho výsledkov a odbornú spoluprácu.

1. Bádateľ dbá, aby nerovné postavenie nevedlo k akémukoľvek znevýhodneniu a zneužitiu (pracovnému, ekonomickému, citovému, sexuálnemu a i.).
2. Bádateľ dbá, aby zabránil akejkoľvek diskriminácii založenej na etnickej/rasovej príslušnosti, rode, sexuálnej orientácii, sociálnej pozícii, veku a iných odlišnostiach.
3. Ak sa výskum bádateľa prekrýva s výskumom iných bádateľov, dbá, aby ich informoval o priebehu výskumu, pokiaľ to neohrozuje a nepoškodzuje účastníkov výskumu.
4. Bádateľ by mal mať rešpekt voči miestnym bádateľom v lokalite/inej krajine, kde vykonáva výskum a snažiť sa o spoluprácu s nimi, pokiaľ je to možné a pokiaľ to neohrozuje účastníkov výskumu.
5. V prípade tímového výskumu má bádateľ zodpovednosť voči svojim spolupracovníkom. Ak je vedúcim tímu, dbá, aby jasne určil ich povinnosti a kompetencie a vysvetlil etické pravidlá, ktorými sa majú riadiť. Dbá, aby starostlivo zväzil, akú prácu vykonáva každý pracovník tímu a určil mu odmenu podľa množstva práce a jej kvality tak, aby nikto nebol znevýhodnený.

6. Ak študenti alebo asistenti nie sú dostatočne kompetentní na prijatie dôležitých etických rozhodnutí a vykonávajú výskum pod vedením bádateľa, ten dbá, aby zachovávali etický postup pri výskume.
7. Ak bádateľ pri výskume spolupracoval s inými bádateľmi, asistentmi a študentmi, pri zverejňovaní a publikovaní výsledkov výskumu dbá, aby venoval mimoriadnu pozornosť podielu práce každého z nich a neznevýhodnil svojich kolegov, najmä ak ide o osoby, s ktorými má nerovné postavenie.

4.2. Vyučovací proces

Ak je bádateľ učiteľom a/alebo školiteľom, má zodpovednosť aj voči svojim študentom a školencom. Táto zodpovednosť sa vzťahuje na: (1) šírenie poznatkov prostredníctvom vyučovania a (2) etický postup voči jednotlivým študentom, prípadne skupinám študentov.

1. Vo vyučovacom procese učiteľ/bádateľ dbá, aby venoval študentom a školencom dostatočnú pozornosť, podporovať ich a dbať o ich odborné záujmy.
2. Učiteľ/bádateľ dbá, aby postupoval voči študentom a školencom zodpovedne a nezvýhodňoval/zvýhodňoval vybrané osoby. Preferovanie vlastných záujmov na úkor študenta je neprípustné.
3. Učiteľ/bádateľ dbá o odbornú úroveň vyučovania a neustále ju zvyšuje v súlade s vývojom vedeckého poznania.
4. Počas vyučovania učiteľ/bádateľ dbá na to, aby venoval veľkú pozornosť etickým problémom a výzvam a podnecoval diskusie so študentmi v tomto smere. Etické otázky by mali byť neoddeliteľnou súčasťou vyučovania.
5. Ak učiteľ/bádateľ má vedomosť o účasti študenta na eticky sporných výskumoch, projektoch alebo postupoch, dbá na to, aby vysvetlil študentovi daný etický problém.
6. Bádateľ dbá o priznanie spolupráce študenta na jeho výskume alebo iných odborných aktivitách (spracovanie dát, príprava odborných podujatí, preklady a i.) a ak to situácia vyžaduje, uzná mu spoluautorstvo.

5. Záverečné ustanovenia

Členovia NSS sa riadia platnými zákonmi a rešpektujú etické predpisy svojho zamestnávateľa. Etický kódex NSS špecifikuje postupy charakteristické pre etnológiu. Etický kódex NSS je odporúčaním členom NSS na eticky korektnú realizáciu etnografického výskumu, zverejnenie jeho výsledkov a vyučovanie etnológie. Etické princípy stanovené v kódexe poskytujú bádateľom všeobecný praktický rámec pri prijatí rozhodnutí, no prijatie rozhodnutí vždy závisí od konkrétnej situácie. Hlavným cieľom kódexu je upozorniť bádateľov na etické problémy a dilemy, ktorým pri svojej práci musí venovať dostatočnú pozornosť.

Porušovanie etických pravidiel bude posudzovať Hlavný výbor NSS, resp. ním ustanovená komisia, na požiadanie členov alebo iných jednotlivcov či organizácií. V prípade porušenia etických princípov môže Hlavný výbor predložiť Valnému zhromaždeniu NSS návrh na vylúčenie člena z NSS.

Pojmy

Anonymizácia je technika, ktorá umožňuje prostredníctvom zmeny vlastných mien, miestnych názvov a typických charakteristík minimalizovať možnosť identifikácie príslušných osôb a lokalít.¹³

Citlivé informácie sú také, ktoré majú osobný alebo dôverný charakter a ktoré by mohli narušiť súkromie, dôstojnosť a rešpekt voči účastníkom výskumu.

Informovaný súhlas je dokument, ktorý pred účasťou na výskume podpíše alebo inak dokázateľne odsúhlasí každá kompetentná a oprávnená osoba, ktorá súhlasí so svojou účasťou na výskume, resp. ktorý podpíše alebo inak dokázateľne odsúhlasí kompetentný dospelý ako tretia strana, ktorá je zodpovedná za potenciálneho účastníka výskumu.¹⁴

Kompetentná a oprávnená osoba je taká osoba, ktorá je po vlastnom uvážení schopná poskytnúť súhlas, resp. nesúhlas s účasťou na výskume. Takáto osoba zvažuje poskytnuté informácie a rozhoduje sa na ich základe, a rozumie povahe a dôsledkom svojho rozhodnutia.¹⁵

Kvalifikovaný súhlas je súhlas s účasťou na výskume, ktorý poskytuje kompetentná a oprávnená osoba.¹⁶

Osobné údaje sú údaje, týkajúce sa určenej alebo určiteľnej fyzickej osoby, pričom takou osobou je osoba, ktorú možno určiť priamo alebo nepriamo, najmä na základe všeobecne použiteľného identifikátora alebo na základe jednej či viacerých charakteristík alebo znakov, ktoré tvoria jej fyzickú, fyziologickú, psychickú, mentálnu, ekonomickú, kultúrnu alebo sociálnu identitu.¹⁷

Plagiátorstvo je prezentovanie myšlienok, výsledkov výskumu a práce inej osoby (s jej súhlasom alebo bez neho) ako vlastných. Môže sa uskutočniť formou publikácie alebo iného druhu šírenia informácií. Plagiátorstvo môže byť zámerné a nezámerné.

Skrytý výskum je výskum, ktorý sa vykonáva bez získania informovaného súhlasu účastníkov výskumu.

Účastník výskumu je osoba, ktorá je objektom a partnerom výskumu, a ktorej osobné údaje, názory, postoje a odpovede sú vo výskume získavané, zaznamenávané, prípadne sprístupňované. Za účastníka výskumu sa tiež považuje nielen osoba, o ktorej sa údaje získavajú priamo (rozhovory, pozorovanie, dotazníky a pod.), ale aj osoba, o ktorej sa údaje získavajú nepriamo (archívy, médiá, interpretácie textov a pod.).¹⁸

Verejný priestor. Definícia verejného priestoru pre účely etnografického výskumu sa môže líšiť od právnej definície. Pri etnografickom výskume sa za verejný priestor považuje priestor,

¹³ Etický kódex FSEV UK, Vnútorný predpis č. 5/2014, FSEV UK v Bratislave, s. 8.

¹⁴ Etický kódex FSEV UK, Vnútorný predpis č. 5/2014, FSEV UK v Bratislave, s. 5.

¹⁵ Etický kódex FSEV UK, Vnútorný predpis č. 5/2014, FSEV UK v Bratislave, s. 6-7.

¹⁶ Etický kódex FSEV UK, Vnútorný predpis č. 5/2014, FSEV UK v Bratislave, s. 6.

¹⁷ Zákon 428/2002 Zb. z., 1. časť, § 3.

¹⁸ Etický kódex FSEV UK, Vnútorný predpis č. 5/2014, FSEV UK v Bratislave, s. 3.

ktorý je prístupný verejnosti a je miestom určeným na vykonávanie istých činností alebo miestom, kde ľudia komunikujú.

Pri výskume na internete sa za verejný priestor považujú:

- a) Stránky a portály, obsahujúce informácie, ktoré sú zo zákona považované za verejné. Vo väčšine prípadov informácie na týchto stránkach sú prístupné bez akýchkoľvek obmedzení, hoci prístup k informáciám môže vyžadovať špeciálne povolenie (napríklad zaplatenie poplatku). Do tejto kategórie spadá mnoho stránok verejnej správy. Môžu to byť napríklad záznamy o narodení a smrti, niektoré súdne záznamy, údaje týkajúce sa volieb, daňovej evidencie, atď.
- b) Stránky, poskytujúce správy, zábavu - vo všeobecnosti stránky, poskytujúce informácie s cieľom ich zdieľania s verejnosťou.
- c) Úložisko dát s otvoreným prístupom, na ktorom sú umiestnené legálne získané informácie, ktoré sú k dispozícii len s minimálnym alebo žiadnym obmedzením.
- d) Diskusné fóra, ktoré sú prístupné pre akéhokoľvek jednotlivca s funkčným prístupom k internetu, pričom žiadny bod v ich pravidlách, podmienkach prístupu a podmienkach využívania služieb nezamedzuje a neobmedzuje využitie informácií, ktoré sa na nich nachádzajú, na účely výskumu.¹⁹

Výskum na internete označuje internet ako nástroj pre výskum, ale aj internet ako lokalitu výskumu. Niektoré internetové výskumy sa môžu realizovať len prostredníctvom internetu, ďalšie výskumné projekty môžu využívať sociálne siete ako nástroj na získavanie účastníkov výskumu a kombinovať ich s inými, tradičnými etnografickými metódami výskumu. Výskum na internete je potrebné odlišovať od výskumu internetu ako sociálneho javu (komunikačného kanálu/komunikačných technológií), hoci výskum internetu zvyčajne zahŕňa výskum na internete.

Zraniteľné osoby

Za zraniteľné osoby pri etnografickom výskume sa považujú:

- deti a mladiství, teda všetky osoby mladšie ako 18 rokov;
- osoby, ktorých mentálny alebo fyzický stav ovplyvňuje ich úsudok alebo ich inak znevýhodňuje;
- osoby, ktoré užívajú lieky a látky ovplyvňujúce ich schopnosti;
- osoby, ktoré nerozumejú jazyk, v ktorom sa vykonáva výskum;
- osoby, ktoré sú znevýhodnené legislatívou vzťahujúcou sa na ich sociálny status (napríklad migranti, utečenci, bezdomovci, väzni), platnou v krajine, kde sa realizuje výskum.

¹⁹ Considerations and Recommendations Concerning Internet Research and Human Subjects Research Regulations, with Revisions Final Document, approved at SACHRP meeting March 12-13, 2013, s. 8-9.

Referencie

- BASSETT, E.H. & O'RIORDAN, K. (2002). Ethics of Internet research: Contesting the human subjects model. In: *Ethics and Information Technology*, 4. Získané 12. 9. 2015 z: http://www.nyu.edu/projects/nissenbaum/ethics_bas_full.html
- Code of Ethics of the American Anthropological Association Approved February 2009.* Získané 12. 9. 2015 z: <http://www.aaanet.org/issues/policy-advocacy/upload/AAA-Ethics-Code-2009.pdf>
- Considerations and Recommendations Concerning Internet Research and Human Subjects Research Regulations, with Revisions Final Document, approved at SACHRP meeting March 12-13, 2013.* Získané 12. 9. 2015 z: http://www.hhs.gov/ohrp/sachrp/mtgings/2013%20March%20Mtg/internet_research.pdf
- Ethical decision-making and Internet research. Recommendations from the AoIR ethics working committee, approved by the AoIR membership - 11/27/02.* Získané 12. 9. 2015 z: <http://aoir.org/reports/ethics.pdf>
- Etický kodex České národopisné společnosti.* Získané 12. 9. 2015 z: <http://www.phil.muni.cz/wuee/home/Links/elektronicka-knihovna/Eticky%20kodex%20Ceske%20narodopisne%20spolecnosti.pdf>
- Etický kódex FSEV UK, Vnútorný predpis č. 5/2014, FSEV UK v Bratislave.* Získané 12. 9. 2015 z: http://fses.uniba.sk/fileadmin/fsev/o_fakulte/legislativa/2014_2015/vp_2014_5_Eticky_kodex_FSEV_UK_rev_07_04.pdf
- Principles of Professional Responsibility. AAA Ethics Blog. American Anthropological Association.* Získané 12. 9. 2015 z: <http://www.aaanet.org/cmtes/ethics/Ethics-Resources.cfm>
- Suggestions for Internet research, including the distribution of email surveys. Institutional Review Board.* Získané 12. 9. 2015 z: <http://inside.bard.edu/irb/guidelines/>
- Zákon 428/2002 Zb. z. o ochrane osobných údajov.* Získané 12. 9. 2015 z: http://www.kniznicapetrzalka.sk/legislativa/428_2002.pdf
- Zákon 618/2003 Zb. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon).* Získané 12. 9. 2015 z: <file:///C:/Users/Dmtania/Documents/etika/materialy/03-z618.pdf>